

**Recenze knihy *The European Second Generation Compared – Does the Integration Context Matter?*
Maurice Crul, Jens Schneider & Frans Lelie (eds.)**

Lenka Pavelková

Abstrakt:

Publikace se věnuje integraci druhé generace cizinců do společnosti se zaměřením na klíčové oblasti jako je vzdělání, trh práce, výběr partnera, místní identita a náboženství. Hlavním cílem autorů je zjistit, zda a do jaké míry záleží úspěch této integrace na kontextu země a města, ve kterém daní příslušníci druhé generace žijí.

Úvodem

Knih *The European Second Generation Compared – Does the Integration Context Matter?* (Evropská druhá generace – Záleží na kontextu integrace?) srovnává integraci dětí cizinců v patnácti městech v osmi evropských zemích (Belgie, Francie, Německo, Nizozemsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko a Španělsko) a vychází z výzkumného projektu [TIES: The Integration of the European Second Generation](#) (Integrace evropské druhé generace).

Hlavním cílem výzkumu bylo srovnání míry integrace druhé generace imigrantů v několika evropských zemích a tedy v několika různých kontextech (odlišná integrační politika apod.) a vytvoření podkladů pro politiky, organizace migrantů a další aktéry na různých úrovních. V celé knize je kladen zvýšený důraz na druhou generaci Turků – dle autorů tato skupina imigrantů, může poskytnout cenné srovnání různých kontextů, jelikož je největší v Evropě a zastoupená ve více státech.

Dříve než se zaměřím na samotnou recenzi, ráda bych upřesnila termín „druhá generace“. Tento termín označuje obyvatele s migrační historií (tj. jejich původ není jednoznačně v zemi, ve které žijí), kteří se ale na rozdíl od svých rodičů v „cílové“ zemi narodili a absolvovali zde veškeré vzdělání. Tato generace je zpravidla odlišována od tzv. 1,5 generace – tedy dětí, které

se narodily v zemi původu rodičů, ale do nové země přišli v útlém věku. Autoři prezentované knihy toto rozlišení zdůrazňují a kritizují akademické prostředí ve Spojených státech, které většinou toto rozlišení nedodržuje. Jedním z hlavních důvodů je fakt, že integrace příslušníků druhé generace, kteří již nemají žádnou osobní zkušenost s migrací a mají v mnoha státech (včetně USA) již nové občanství, probíhá výrazně jiným způsobem než u 1,5 generace.

Knihy je rozdělena do dvou sekcí. První sekce se věnuje projektu TIES a teoretickým východiskům výzkumu a skládá se ze čtyř kapitol. První kapitolou je úvod, ve kterém autoři shrnují východiska a cíle výzkumu. Druhá sekce, kterou tvoří kapitoly šest, pak shrnuje výsledky výzkumu dle jednotlivých témat - oblastí integrace druhé generace imigrantů (vzdělávání, trh práce, výběr partnera, identita).

Metodika a výběr respondentů

V teoretické části (kapitola 2) se autoři nejprve věnují popisu a kritice teorie segmentované asimilace, která vychází z díla Alejandra Portese a Min Zhou¹. Tato teorie vznikla na základě kritiky klasické teorie asimilace, která předpokládala lineární model asimilace imigrantů do většinové společnosti. Naproti tomu teorie segmentované asimilace bere v úvahu více možných způsobů začlenění do většinové společnosti – kromě vzestupné sociální mobility směrem nahoru předpokládá i možnost začlenění do marginalizovaných skupin společnosti. Zásadní kritikou teorií asimilace je zejména fakt, že neberou v úvahu kontext státu (zabývají se téměř výhradně Spojenými státy) a nedokážou vysvětlit rozdíly v rámci jednotlivých etnických skupin. Z této kritiky pak autoři knihy vycházeli ve svém výzkumu, jehož hlavní hypotézou je následující: **Způsob a míra účasti druhé generace ve společnosti v různých evropských městech z velké míry záleží na rozdílech v kontextu integrace v různých zemích a městech, tj. zejména na rozdílech v institucionálních opatřeních a politickém diskursu.**

Metodika výzkumu je popsána ve třetí kapitole, zejména pak metody výběru vzorku respondentů a to jak z druhé generace, tak z kontrolní skupiny. Kontrolní skupina je v tomto případě skupina respondentů, jejichž oba rodiče se narodili v zemi výzkumu. Jde tedy o skupinu respondentů bez migrační historie. Základní kritéria pro zařazení do vzorku respondentů byl věk mezi 18 a 35 a místo narození rodičů (pro kontrolní skupinu země výzkumu v případě obou rodičů, pro druhou generaci Turecko, Maroko a bývalá Jugoslávie v případě alespoň jednoho z rodičů). Pro každou zemi (a případně město) jsou pak uvedena specifika výběru respondentů v závislosti na odlišné dostupnosti dat. Celkově proběhlo v letech 2006-2008 v 15 evropských městech 9 771 rozhovorů, z nichž 6 145 bylo vedeno s příslušníky druhé generace a 3 626 s respondenty z kontrolní skupiny.

1 Portes, A., Zhou, M. (1993): The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants, The Annals 530 (1): 74-96

Čtvrtá kapitola je pak věnována popisné statistice respondentů a jejich rodičů² s důrazem na srovnání příslušníků druhé generace (a jejich rodičů) s kontrolní skupinou respondentů. Z informací uvedených v této kapitole lze zdůraznit zejména nižší věk respondentů z druhé generace, než je věk respondentů z kontrolní skupiny (daný, dle autorů, zejména relativně nedávným příchodem rodičů do dané země), a významný rozdíl v dosaženém vzdělání rodičů respondentů z druhé generace a rodičů z kontrolní skupiny. Vzdělání rodičů respondentů z druhé generace se ukázalo ve všech třech zemích původu výrazně nižší než u kontrolní skupiny³. Tento výsledek ukazuje na pravděpodobné dvojité znevýhodnění (tedy znevýhodnění v důsledku odlišného původu a zároveň v důsledku nižšího vzdělání rodičů) respondentů z druhé generace imigrantů.

Integrace do vzdělávacího systému

V páté kapitole postupují autoři k samotné analýze výsledků výzkumu, konkrétně integraci do vzdělávacího systému a studijním výsledkům respondentů. První část kapitoly se věnuje obecnějšímu hodnocení jednotlivých vzdělávacích systémů v osmi zemích, kde výzkum probíhal.

Shrnutí celkových studijních výsledků respondentů ukazuje, že mnoho studentů z druhé generace je zařazeno do speciálního vzdělávání, většina z nich volí profesně zaměřené vzdělání (tj. učiliště a podobné instituce), zároveň se ale málo příslušníků druhé generace nachází na nejnižších pozicích vzdělávání. Autoři zároveň zdůrazňují velké rozdíly mezi jednotlivými zeměmi i městy. Jako příklad lze uvést podíl žáků z turecké druhé generace, kteří dosáhli terciárního vzdělání: v Belgii je tento podíl 40,4 %, ve Francii pak 77,6 %.

Po tomto shrnutí autoři postupují k hodnocení jednotlivých školních systémů dle podílu žáků, kteří předčasně ukončili školní docházku⁴ a těch, kteří dosáhli vyššího vzdělání. Jak bylo zmíněno, zvláštní pozornost je v knize věnována turecké migraci v jednotlivých zemích. Na základě srovnání úspěšnosti studentů-příslušníků druhé generace s tureckým původem v jednotlivých zemích⁵, autoři vytvořili typologii vzdělávacích systémů dle mobility, kterou umožňují. Zajímavé je, že v některých případech je značný rozdíl i mezi jednotlivými městy (např. Belgie). Typologie dělí vzdělávací systémy na ty umožňující nízkou mobilitu (Německo, Rakousko, belgické Antverpy), pomalou mobilitu (Švýcarsko), rychlou vzestupnou mobilitu (Švédsko, Paříž) a polarizující systémy s rovným podílem respondentů

2 V případě respondentů je popsáno věková struktura, občanství, složení domácnosti a počet sourozenců. V případě rodičů je pak popis doplněn o migrační historii (období příchodu do dané země), dosažené vzdělání, zaměstnání v době, kdy dítěti (respondentovi) bylo 15 let a v případě tureckých a marockých respondentů také oblast původu.

3 Tato skutečnost je pravděpodobně způsobena charakterem migrace v daném období (tedy v důsledku poptávky po nízkokvalifikované pracovní síle) a také tím, že většina těchto imigrantů pochází z venkova.

4 Předčasné ukončení školní docházky v tomto smyslu zejména ukončení školní docházky ihned po dosažení věku, do kterého je vzdělání povinné. Často se tak děje bez obdržení certifikátu o dosažení nějaké konkrétní kvalifikace.

5 Pro účely srovnání autoři vyřadili respondenty s rodiči s vyšším vzděláním.

se vzestupnou mobilitou a podílem respondentů, kteří docházku ukončili předčasně (Brusel, Nizozemsko, Štrasburk).

Druhá část páté kapitoly je pak věnována srovnání rozdílů mezi jednotlivými zeměmi a městy. Dva faktory v analýze prokázaly vliv na úspěšnost studentů. Prvním faktorem je věk vstupu do vzdělávacího systému (tj. kdy začíná (před)školní docházka), druhým pak čas, ve kterém jsou žáci rozřazováni do jednotlivých vzdělávacích institucí na základě svých výsledků. Věk vstupu do vzdělávacího systému se liší dle jednotlivých zemí – v některých zemích je obvyklé děti zařadit do předškolního vzdělávání velmi brzo, jinde naopak později.

Dle výzkumu děti s tureckými rodiči začali do předškolních institucí docházet řádově později než děti z kontrolní skupiny s rodiči narozenými v zemi výzkumu nebo tyto předškolní instituce neabsolvovali vůbec. To způsobilo problémy s osvojením si jazyka (případ zejména Švýcarska, Rakouska a Německa). Věk v době první selekce, tedy prvního rozřazování dle studijních výsledků, je pak zásadní vzhledem k jazykovým a dalším schopnostem. Brzká selekce může pro děti cizinců znamenat velkou překážku.

Autoři poukazují zejména na případ německého vzdělávacího systému, který zahrnuje pozdní start povinné školní docházky (v šesti letech) a zároveň brzkou selekci (v deseti letech). Takový systém dává zejména dětem z rodin imigrantů velmi málo času na přípravu na tuto selekci – proto také v německém systému velmi málo dětí tureckého původu navštěvovalo gymnázium. Naopak ve Francii, Švýcarsku a Belgii je čas mezi nástupem do školy (či mateřské školy) delší a děti z turecké druhé generace zde častěji navštěvovali gymnázia a školy podobného zaměření. Německý systém dle autorů vytváří přílišný tlak na rodiče, od kterých je předpokládána velká pomoc s úkoly apod. – to ale může být zejména v případě dětí s rodiči s rodným jazykem jiným než německým zásadní problém. Tento systém tak násobí znevýhodnění těchto dětí – podobný multiplikační efekt autoři identifikovali i u dalších charakteristik jednotlivých školních systémů.

Na základě těchto výsledků hodnocení pak autoři vytvořili typologii školních prostředí z hlediska integrace. Ta rozděluje vzdělávací systémy dle jejich otevřenosti vůči dětem imigrantů s nižším vzděláním.

- Prvním typem je systém *inkluzivní (inclusive context)*, který je založen na rozvinutí schopností dětí. Nedostatečná pomoc ze strany rodičů (z důvodu nižšího dosaženého vzdělání) pak není tak výraznou překážkou pro další vzdělávání. Mezi inkluzivní vzdělávací systémy je možné zařadit švédský systém.
- Druhým typem je systém *vylučovací (exclusionary context)*, ve kterém nižší dosažené vzdělání rodičů způsobuje pro vzdělávání dětí problém, jelikož takový vzdělávací systém vyžaduje značnou účast rodičů. Žáci, jejichž rodiče nemají vyšší vzdělání (případně neovládají jazyk výuky), mají v takovém systému problém jak se vstupem do vzdělávání třetího stupně, tak se vzděláváním profesním. Výsledkem je pak velké

procento žáků, kteří předčasně ukončují školní docházku. Mezi vylučovací vzdělávací systémy patří například vzdělávací systém rakouský a německý.

- Třetím typem je pak *inkluzivní profesní systém (inclusive vocational context)*, který umožňuje snadný postup k praktickému vyučení, zároveň ale nenabízí snadnou cestu k vyššímu vzdělání. Do této kategorie patří belgický vzdělávací systém.
- Posledním typem je vzdělávací systém *propustný (permeable context)*, který nabízí možnosti postupu, ale také propadu na nižší úroveň. Sem lze zařadit například systém švýcarský.

Tato kapitola je klíčovou pro celou knihu a jejím hlavním závěrem je potvrzení předpokladu výzkumu z druhé kapitoly: ačkoliv ve všech místech výzkumu respondenti z druhé generace zůstávají pozadu za respondenty z kontrolní skupiny, kontext vzdělávacích systémů v jednotlivých zemích a dokonce v jednotlivých městech zásadně ovlivňuje integraci studentů druhé generace do vzdělávacího systému.

Postavení na trhu práce

Další kapitola se věnuje hodnocení pozice respondentů z turecké druhé generace na trhu práce v jednotlivých městech. První část kapitoly autoři věnovali přehledu literatury a teorií integrace druhé generace a shrnutí dosavadních empirických výsledků. Ve druhé části pak postupují k samotným výsledkům výzkumu TIES.

Jak již bylo zmíněno, byla pro komparativní části výzkumu skupina respondentů za účelem lepšího srovnání zúžena pouze na respondenty s tureckým původem a kontrolní skupinu. Pro tuto část výzkumu došlo k dalšímu zúžení zahrnutím pouze těch respondentů, kteří v době výzkumu již ukončili vzdělávání. Tím se vzorek poměrně zmenšil a zejména některé závěry je v důsledku nutné, jak sami autoři přiznávají, interpretovat opatrně.

Prvním důležitým závěrem této kapitoly je, že v průměru netrvalo druhé turecké generaci zásadně déle najít práci po ukončení školy než respondentům z kontrolní skupiny. Zároveň ale z výsledků vyplývá, že nezaměstnanost je v průměru výrazně vyšší mezi tureckou generací (i když je možné sledovat významné rozdíly mezi zeměmi – například v Německu není rozdíl mezi respondenty z turecké druhé generace a respondenty z kontrolní skupiny, což je zajímavé vzhledem k německému vzdělávacímu systému, který byl autory klasifikován jako exkluzivní). Dále z výzkumu vyplývá, že profesně zaměřené vzdělávání je specificky výhodné pro druhou generaci a snižují riziko nezaměstnanosti této skupiny. Posledním významným závěrem kapitoly je potvrzení poměrně vysoké vzestupné mobility druhé generace – toto poznání ale také samozřejmě souvisí s tím, že většina rodičů těchto respondentů zastávala nekvalifikované pracovní pozice.

Výběr partnera a čas osamostatnění

Sedmá kapitola se věnuje osamostatnění, výběru partnera, načasování soužití a výběr mezi manželstvím či nesezdaným soužitím v případě prvního soužití/svazku. Hlavním závěrem této kapitoly je zjištění, že druhá generace, zejména tureckého a marockého původu, má k soužití a výběru partnera stále tradičnější přístup než je tomu u respondentů z kontrolní skupiny, nicméně jejich přístup je volnější než v Turecku a v případě mladších generací respondentů je možné sledovat trend „uvolňování tradic“.

I zde je možné vysledovat rozdíl mezi jednotlivými zeměmi výzkumu – příkladem může být Švédsko, kde jsou rozdíly mezi ženami a muži jak mezi druhou generací, tak v kontrolní skupině výrazně větší než mezi těmito skupinami navzájem – jinými slovy, rozdíly mezi druhou generací a kontrolní skupinou jsou menší než rozdíly mezi pohlavími (jedním z důvodů může být rozvinutý sociální stát, který umožňuje mladým lidem osamostatnění bez ohledu na jejich původ, vzdělání, apod.).

Místní a náboženská identita

V osmé kapitole se autoři věnují pocitu příslušnosti a identity druhé generace. Pocit příslušnosti ke státu se mezi respondenty různil, naopak poměrně silný se ukázal pocit příslušnosti druhé generace k městu či čtvrti, kde vyrostli a kde (mnohdy stále) žijí. Tento pocit lokální příslušnosti či sounáležitosti je dokonce silnější než mezi respondenty z kontrolní skupiny – což může dle autorů být způsobeno také tím, že většina respondentů z kontrolní skupiny se do daných měst přistěhovala až později za prací či za studiem a s městem je tedy nepojí takový citový vztah.

Celkově tato kapitola ukazuje, že navzdory obecnému diskursu médií, je druhá generace imigrantů součástí měst, v kterých žije, mluví jejich jazykem a aktivně se účastní místního dění prostřednictvím členství v různých organizacích a spolcích.

S identifikací může do značné míry souviset i náboženská příslušnost. Z tohoto důvodu je předposlední kapitola věnována turecké druhé generaci a jejímu vztahu k náboženství, tj. k islámu, ve čtyřech evropských zemích (Belgie, Německo, Nizozemsko, Švédsko). Cennou součástí je shrnutí vztahu státu k náboženství a konkrétně k islámu v Belgii, Německu, Nizozemsku a Švédsku.

Hlavní otázkou pro autory bylo, jaký kontext ovlivňuje uchování muslimské identity a náboženské praxe. Tento kontext je rozdělen na dvě části: první je náboženská socializace, druhou pak reakční náboženství. Náboženská socializace je pojem označující rodinný a komunitní kontext, který ovlivňuje uchování náboženské praxe. V tomto případě se jedná například o návštěvy mešity a náboženské školy během dětství. Reakční náboženství pak označuje stav, kdy je náboženská identita jedince výrazně posílena diskriminací a nepřátelstvím ze strany většiny a rozvíjí se v reakci na ně. Z odpovědí respondentů TIES vyplývá, že náboženská socializace má jasný pozitivní vliv na uchování náboženské praxe, a

to ve všech sledovaných městech. Náboženská praxe jako reakce na diskriminaci pak byla prokázána jen částečně.

Závěrem

Poslední kapitola shrnuje celkovou situaci turecké druhé generace v Evropě za účelem zdůraznění rozdílů situace těchto respondentů v jednotlivých zemích a městech. Na jejich základě pak odpovídá na otázku v podtitulu knihy - Je kontext integrace důležitý? (Does the Integration Context Matter?).

Jasným závěrem je, že **konkrétní kontext integrace (tj. konkrétní země či dokonce město a nastavení místních struktur) má zásadní vliv na úspěšnost integrace druhé generace. Zároveň autoři zdůrazňují, že „výsledky“ integrace se liší dle jednotlivých oblastí (vzdělání, trh práce, společenský život) a žádný zkoumaný kontext není dokonalý ve všech oblastech integrace.** Oblastí s největšími rozdíly je pak vzdělávací systém, který vykazuje v různých zemích výrazně odlišné výsledky.

Samotný výběr témat v knize odráží jednotlivé oblasti, které jsou obecně přijímány jako určující pro proces integrace. Mezi těmito oblastmi přirozeně vede integrace do škol, které je také v publikaci věnováno nejvíce prostoru. I další popsané oblasti ukazují na to, jakým způsobem příslušníci druhé generace fungují ve společnosti; zaměstnání ukazuje na ekonomickou integraci, výběr partnera mimo vlastní skupinu (tj. mimo skupinu lidí s původem ve stejné zemi) pak naznačuje na integraci společenskou. Je přirozené, že je v knize věnována velká pozornost právě vzdělávacím systémům v jednotlivých zemích, je ale také pravda, že se tak děje trochu na úkor ostatních oblastí, například náboženská identita respondentů by jistě mohla být rozebrána více. Zároveň by mohly být více vysvětleny některé kontrasty mezi jednotlivými oblastmi integrace, například případ Německa, jehož vzdělávací systém je autory kritizován, zároveň však v další kapitole uvádějí, že turecká druhá generace v Německu nevykazuje statisticky významný rozdíl v nezaměstnanosti oproti kontrolní skupině.

Celkově kniha poskytuje velice dobrý a detailní přehled situace druhé generace v Evropě a také přehled dosavadního výzkumu a teorií v této oblasti. Samotný výzkumný projekt TIES: The Integration of the European Second Generation je bez pochyby zcela zásadním počinem v oblasti studia integrace druhé generace cizinců a publikace základních výstupů tohoto výzkumu je velkým přínosem nejen pro akademickou obec, ale také pro ty, kdo se na integraci dětí cizinců podílí v praxi, tj. pro učitele, sociální pracovníky, politiky a mnohé další. Kniha přináší cenné shrnutí stávající situace a zcela specifické poznatky, které je možné přímo využít v praxi. Zároveň jsou poznatky doplněné množstvím grafů a tabulek, která dobře ilustrují situaci popsanou v textu a zájemcům poskytují i možnost hlubší analýzy závěrů a dat.

Crul, M., Schneider, J., Lelie, F. (2012): *The European Second Generation Compared – Does the Integration Context Matter?* Amsterdam University Press, 407 s.

O autorce:

Lenka Pavelková vystudovala politologii a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a regionální a politickou geografii na Přírodovědecké fakultě téže univerzity. V současnosti studuje magisterský program Erasmus Mundus – Migration and Social Cohesion. V letech 2008 až 2011 pracovala jako koordinátorka dobrovolnického programu v Centru pro integraci cizinců.